

Глібко Сергій Васильович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
директор НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-3398-9276*

НАУКОВІ ПАРКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проблеми правового регулювання наукових парків (далі – НП) в Україні пов’язані з необхідністю удосконалення Законів «Про наукові парки» та «Про Науковий парк «Київська політехніка», які приймаються в період законотворення без будь-якої практики. В більшості наукові дослідження проводяться щодо організаційно-правових форм (далі – ОПФ) НП, на зовнішніх господарських зв’язках

Але, крім дослідження основних понять НП та технологічних парків, важливим є аналіз наявної інформації щодо діяльності НП на їх офіційних сайтах та в інформаційних джерелах НП, та їх засновників з метою встановлення відповідності їх діяльності функціям, закріпленим у ст. 4 Закону України «Про наукові парки». Результати можливо викласти наступним чином з відображенням кількості НП, які передбачають вказані функції:

1) функція створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції в більшості випадків реалізована шляхом підтримки інноваційних структур та створення суб'єктів інноваційної інфраструктури. Реалізація цієї функції встановлена у 5 НП: у формі участі НП у діяльності інноваційних кластерів в Україні, у започаткуванні бізнес-інкубаторів, а також шляхом здійснення інших заходів, спрямованих на комерціалізацію результатів наукової діяльності.

2) функція інформаційно-методичного, правового та консалтингового забезпечення засновників і партнерів НП, надання патентно-ліцензійної допомоги реалізується у 6 НП у формі наукових консультацій, розробки та обґрунтування бізнес-планів інноваційних проєктів, інформаційно-комунікаційного, технологічного, інформаційно-методологічного, правового, консалтингового забезпечення, надання патентно-ліцензійної допомоги, інформаційно-консультативного супроводження трансферу та інше.

3) функція залучення студентів, випускників, аспірантів, науковців та працівників закладу вищої освіти (далі – ЗВО) та/або наукової установи до розроблення і виконання проєктів наукового парку.

4) реалізація функції сприяння розвитку та підтримка малого інноваційного підприємництва умовно можна поділити на 2 напрямки: а) підтримка МСП як напрямок виявлена у 1 НП; б) підтримка інноваційного МСП та підприємництва – у 4 НП. Тобто 5 НП заявили про зв'язок науки з підприємництвом. Як один з варіантів взаємодії МСП з ЗВО та науковими установами можна навести приклад досвіду співробітництва Українського науково-технологічного центру

та ІПМаш ім. А. М. Підгорного НАН України. Так, серед напрямків взаємодії, ними було задекларовано, при умові фінансування Українського науково-технологічного центру, сприяння створенню малих та середніх технологічних підприємств, якщо вони використовують технології ІПМаш. Але інформація про фактичне здійснення такої діяльності та її результати відсутня.

5) функція з організації підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для розроблення і реалізації проектів наукового парку прямо передбачена в 2-х НП у формі інформаційно-просвітницької роботи та створення сприятливих стартових умов для вчених, аспірантів та викладачів, а також діяльності школи стартапів.

6) залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва;

7) захист та представництво інтересів засновників і партнерів НП в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також у відносинах з іншими суб'єктами господарювання під час організації та виконання проектів НП в межах, визначених установчими документами НП;

8) розвиток міжнародного і вітчизняного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, сприяння залученню іноземних інвестицій.

В Законі України «Про науковий парк «Київська політехніка»» прямо не закріплено першу та четверту функції, натомість встановлено 2 нові функції:

– здійснення повного комплексу заходів, спрямованих на інтенсифікацію процесів розроблення, виробництва та впровадження наукоємної, конкурентоспроможної продукції на внутрішні та зовнішні ринки;

– координація наукової, інноваційної, виробничої та комерційної діяльності засновників і партнерів НП.

Перелічені функції наукових парків свідчать про відповідність та необхідність віднесення НП до суб'єктів національної інноваційної системи (далі – НІС) та її підсистеми, до елементів інноваційної інфраструктури.

Крім проведеного аналізу функцій НП додатково необхідно враховувати місце НП в НІС, для чого розглянемо деякі нормативно-правові акти.

Практика дозволяє відмітити, що НП в більшості функціонують за трьома моделями:

1) виконують функцію інкубатора, акселератора та фінансує малі та середні підприємства;

2) виконують функції експортно-орієнтованого центру трансферу технологій;

3) виконують функції материнської компанії для усіх МСП, які створюються ЗВО або науковими установами для удосконалення спільного та єдиного «корпоративного» нагляду за проектами ЗВО або наукових установ.

Наведені моделі місця НП в НІС, питання фінансової діяльності потребують прозорої структури корпоративних відносин для формування довіри до НП, що відсутнє в законах, які регулюють їх діяльність. Недосконалість законодавчого визначення ОПФ НП, неузгодженість його функцій з вимогами до ОПФ підприємницьких товариств за Цивільним та Господарськими кодексами України, невідповідність принципам корпоративного управління потребують внесення змін в законодавство України і чіткого закріплення як ОПФ, так і функцій НП.

Виконавчий орган управління наукового парку вирішує питання поточної діяльності з метою координації діяльності його засновників і партнерів щодо виконання проектів НП. Додатково проаналізовано інформація з відкритих джерел про наявність органів контролю НП і виявлено, що тільки у 3-х НП присутні науково-технічна рада. При цьому ці НП утворені ЗВО або науковими установами, які мають більшу частку в їх статутному капіталі (Науковий парк Одеського політехнічного університету), Науковий парк «Прикарпатський університет», Науковий парк «Наукоград-Харків», Науковий парк «Стале природокористування та якість життя»). У зв'язку з чим може бути висунута пропозиція обов'язкового формування в НП науково-технічних рад, які виконують наглядові функції.

Для реалізації відмічених вище функцій НП в сфері інноваційних відносин невід’ємним є проведення цільового фінансування як НП, так і інших суб’єктів НІС, які можуть звертатися за фінансуванням через НП. На наш погляд, доцільним є досвід деяких країн (наприклад, Німеччина) в законодавстві яких при визначенні участі в організації проектного фінансування інноваційної діяльності розділяють суб’єктів, що здійснюють відбір проектів, їх оцінку, та суб’єктів, які на підставі відбору проектів здійснюють їх фінансування. І в будь-якому випадку, передувати вирішенню відміченого питання щодо фінансування НП повинно бути удосконалення регулювання в законодавстві діяльності, функцій НП як ОПФ та по видам наукової, науково-технічної та господарської діяльності та за компетенцією діяльності НП як суб’єкта НІС.

Однією з проблем господарсько-правового регулювання є визначення джерел формування майнової основи діяльності НП, в тому числі порядку формування статутного капіталу НП. Статутний капітал (далі – СК) НП є одним з джерел його фінансування. І якщо здійснення внесків юридичними особами приватного права не викликає значних правових питань, то здійснення внесків бюджетними установами – ЗВО та науковими установами пов’язано з обмеженістю видів внесків та бажанням при цьому не втратити контроль над НП. Також при формуванні СК суб’єкт господарювання державної або комунальної власності, що здійснює свою діяльність на основі права господарського відання, може передавати належне йому майно до СК наукового парку лише за попередньою згодою центрального органу виконавчої влади, у сфері управління якого він перебуває.

Передача до СК НП нерухомого майна, а також повітряних і морських суден, суден внутрішнього плавання та рухомого складу залізничного транспорту, що перебувають на балансі державних суб’єктів господарювання, здійснюється за умови додаткового погодження з Фондом державного майна України.

Зареєстровані НП в Україні розподіляються по кількості наступним чином: за розміром СК:

- більше 2 млн грн – 1;
- від 1 млн. грн до 2 млн грн – 3;

- від 100 тис. грн до 1 млн грн – 12;
- менше 100 тис. грн – 5;

Одночасно, слід відмітити, що більшість ЗВО та наукових установ зберігають контроль над управлінням НП, а розподіл НП в залежності від їх частки в СК НП здійснюється так:

- від 100 % до 80 % – 7;
- від 80 % до 50 % – 9;
- менше 50 % – 5;

Таким чином, в Україні у 15 НП частка ЗВО у СК складає більше 50 % та у 2-х НП - частка наукових установ складає більше 50 %. Що стосується грошових внесків до СК НП, то їх здійснення можливе за рахунок юридичних осіб приватного права або фізичних осіб, але в більшості випадків це не здійснюється. Тому і складається ситуація, що основними суб'єктами, що визначають мету утворення та наукової діяльності НП, які відповідають пріоритетним напрямам інноваційної діяльності, є ЗВО та/або НУ. З цим фактом може бути пов'язана умова задля дозволяння в НП, 100% СК яких належать ЗВО або НУ, останнім направляти кошти від власних надходжень до статутного капіталу таких НП. Але на підставі ч. 3 ст. 13 Закону «Про наукові парки» ЗВО та/або наукові установи беруть участь у формуванні СК НП шляхом внесення до нього нематеріальних активів, що обмежує діяльність НП.

Тотожні вимоги встановлені відповідно до пунктів 10, 12, 14 частини 3 статті 70 Закону «Про вищу освіту», на підставі яких ЗВО можуть брати участь у формуванні статутного капіталу інноваційної структури, до яких відноситься і науковий парк, шляхом внесення нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності). Така норма більш ґрунтовно закріплена в статті 60 Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Що стосується іншого майна, то, не перелічуючи всі можливі способи використання нерухомого та рухомого майна та грошових коштів, необхідно відмітити, що у державних та комунальних ЗВО, наукових установах, які є найбільш поширеними в Україні, кошти, отримані від статутної діяльності, не можуть бути спрямовані на формування СК НП.

При розширенні в останні роки прав ЗВО та наукових установ в частині розпорядження власними коштами, залишається, на наш погляд, обмежувальною норма ч. 3 ст. 13 Закону України «Про наукові парки», відповідно до якої ЗВО та наукові установи беруть участь у формуванні СК НП шляхом внесення до нього нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності) без грошових коштів за рахунок власних доходів. Ці вади фактично не дають можливості визначити та зайняти належне місце НП в НІС. Статтею 81 Закону України «Про освіту» передбачено наявність державно-приватного партнерства в тому числі через утворення та/або спільне фінансування і експлуатацію інноваційних підприємств (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) на базі існуючих закладів освіти.

Встановлення правових шляхів усунення суперечностей з формуванням матеріальної основи потребує більш детального розгляду проблеми визначення організаційно-правової форми НП та дослідження практики створення НП по ОПФ господарювання. При визначенні прозорості ОПФ НП утворюється необхідні передумови для залучення додаткових учасників та інвесторів. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукові парки»: науковий парк – юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку.

НП створюється і діє на основі засновницького договору та статуту, вимоги до яких визначаються Законом. Рішення про створення НП приймається його засновниками за погодженням із МОН України. Але за МОН України не закріплено право визначати переважну ОПФ. Як результат, серед існуючих НП в Україні утворено у формі товариства з обмеженою відповідальністю – 13 НП, корпорації – 3, «іншій» – 5 НП. З точки зору вибору віднесення до об'єднання капіталів або об'єднання осіб, НП більш відповідають об'єднанню капіталів, оскільки, як головний аргумент, можливо відмітити, що основними учасниками є ЗВО або НП, які не можуть мати функції учасників об'єднання осіб. І практика підтверджує оптимальну форму НП – товариство з обмеженою відповідальністю.